

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Навчально-науковий медичний інститут

Кафедра фізичної терапії та ерготерапії

СИЛАБУС

нормативної навчальної дисципліни

Фізична терапія в геріатрії

(назва дисципліни)

підготовки _____ **магістра** _____

(назва освітнього рівня)

спеціальності _____ **227 «Фізична терапія, ерготерапія»** _____

(шифр і назва спеціальності)

освітньо-професійної програми _____ **227.01 « Фізична терапія»** _____

(назва освітньо-професійної освітньо-наукової/освітньо-творчої програм)

Силабус навчальної дисципліни «Фізична терапія в геріатрії» підготовки “магістра”, галузі знань — 22 - охорона здоров'я, спеціальності — 227 - фізична терапія, ерготерапія, за освітньою програмою - 227.01 фізична терапія

Розробник: Усова О.В., к. біол. н., доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії

Силабус навчальної дисципліни затверджений на засіданні кафедри **фізичної терапії та ерготерапії**

протокол № _6 від _29.01.2021 р.

Завідувач кафедри: (Андрійчук О. Я.)

I. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Заочна форма навчання	22 Охорона здоров'я	Нормативна
	227 Фізична терапія, ерготерапія	Рік навчання 1
Кількість годин/кредитів 120/4	227.1 Фізична терапія магістр	Семестр 2-й
		Лекції 10 год.
		Практичні (семінарські) Лабораторні 30 год.
		Індивідуальні
		Самостійна робота 66 год.
ІНДЗ:є		Консультації 14 год.
		Форма контролю: екзамен

II. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ВИКЛАДАЧІВ

Викладачі: Усова Оксана Василівна, доцент, кандидат біологічних наук, доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії alex_uas@ukr.net

Мельничук Вікторія Олегівна, асистент кафедри гістології та медичної біології, melnychukvk@ukr.net

Комунікація зі студентами: електронною поштою, на заняттях згідно розкладу, за графіком консультацій і відпрацювань, Office 365 (Teams)

Розклад занять розміщено на сайті навчального відділу ВНУ: <http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi?n=700>

Розклад консультацій. Консультації проводяться згідно розкладу, що розміщений на дошці оголошень кафедри фізичної терапії та ерготерапії.

III. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

АНОТАЦІЯ КУРСУ

Важливою особливістю реабілітації в геріатрії є те, що хворі літнього віку потребують підбадьорення та стимулювання більшою мірою, ніж молоді люди. У багатьох із них перенесене ускладнення патологічного процесу або травми із залишковими явищами й розвинута свідомість власної фізичної неповноцінності призводять до зниження спілкування з іншими особами.

Своєчасна й адекватна комплексна реабілітаційна програма для осіб похилого віку з урахуванням індивідуальних особливостей організму, супутніх захворювань в активному поєднанні зі здоровим способом життя сприяє підтриманню нормального функціонування організму й досягненню щасливого довголіття.

Опанування дисципліни дасть змогу фахівцю в подальшому максимально урізноманітнити та оптимізувати знання та навички, об'єктивізувати їх ефективність відповідно до сучасних тенденцій розвитку галузі.

Метою викладання навчальної дисципліни «Фізична терапія в геріатрії» є дати необхідні знання студентам про особливості функціонування людського організму при

старінні в нормі і патології та закріпити у студентів навички реабілітаційної роботи з геріатричними пацієнтами.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Фізична терапія в геріатрії» є:

- дати базові знання щодо історії розвитку геріатрії та геронтології та анатомо-фізіологічних особливостей людей похилого віку;
- знайомство з сучасними уявленнями про закономірності нормального і патологічного старіння; вивчення фізіологічних механізмів впливу фізичних навантажень на системи, органи і організм літньої людини в цілому;
- введення в практику фізичної терапії в геріатрії оцінки та складання списку проблем пацієнта в концепції Міжнародної класифікації функціонування, інвалідності та здоров'я (МКФ, ВООЗ 2001);
- отримання навичок проведення групових та індивідуальних занять з людьми похилого віку;
- знайомство з методиками занять з людьми похилого віку з остеопорозом, кардіо-респіраторні захворюваннями, патологічними станами опорно-рухового апарату;
- демонстрація ролі фахівця з фізичної терапії в мультидисциплінарній бригаді, яка надає допомогу геріатричним хворим;
- принципів мультидисциплінарної роботи, постановки реабілітаційних цілей;
- вивчення методів оперативної та інтегративної стандартизованої оцінки ефективності проведеної реабілітації; знайомство з принципом вибору і застосування валідних для осіб похилого віку шкал і тестів; прищеплення навичок застосування соціально-медичної моделі при наданні допомоги даній категорії пацієнтів і побудови роботи відповідно до принципів доказової медицини.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- історію виникнення і розвитку науки геронтології та геріатрії в Україні та інших країнах;
- анатомо-фізіологічні особливості людей похилого віку; про нормальних вікових змінах в різних системах організму і про патологічних станах, характерних для осіб похилого віку.
- фізіологічні механізми впливу фізичних навантажень на системи, органи і організм літньої людини в цілому;
- методики занять з людьми похилого віку з остеопорозом, кардіо-респіраторними захворюваннями, патологічними станами опорно-рухового апарату;
- роль фахівця з фізичної терапії в мультидисциплінарній бригаді, яка надає допомогу геріатричним хворим;
- принципи мультидисциплінарної роботи;
- методи оперативної та інтегративної стандартизованої оцінки ефективності проведеної реабілітації; принцип вибору і застосування валідних для осіб похилого віку шкал і тестів;
- інформацію про доступні для літніх людей соціальні сервіси

вміти:

- застосовувати концепцію Міжнародної класифікації функціонування, інвалідності та здоров'я (МКФ, ВООЗ 2001) для складання індивідуальної програми реабілітації літньої людини, складати список проблем пацієнта;
- вибрати і обґрунтувати вибір тестів і шкал, валідних для оцінки якості життя, самостійності, рухливості, рівноваги літньої людини; проводити оцінку фізичного стану літньої людини;
- формулювати реабілітаційні цілі в форматі SMART;
- планувати втручання по досягненню реабілітаційних цілей: вибрати і обґрунтувати методики

фізичної терапії оптимальні в даному конкретному випадку;

- проводити групові та індивідуальні заняття з людьми похилого віку;
- аналізувати чинники ризику падінь і складати індивідуальну програму ведення для літнього пацієнта з високим ризиком падіння;
- поєднувати кінезотерапію з іншими фізичними методами лікування;
- виконувати облік і звітність процедури і курсу фізичної терапії;
- доступно розповісти клієнтам / доглядаючим про цілі і особливості фізичної реабілітації в конкретному клінічному випадку;
- навчити клієнта / доглядаючого самостійних занять фізичною терапією і методам самоконтролю;
- навчити доглядаючих правильним технікам допомоги при переміщенні пацієнта; самостійного проведення занять із застосуванням сучасних методик фізичної терапії; правильних технік переміщення пацієнтів.
- оцінити ефективність проведеної фізичної терапії.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Усього	у тому числі				
		Лек.	Лаб.	Консул льтації	Сам. робота	ФК*/Ба и
Змістовий модуль 1. Основи фізичної терапії осіб похилого віку						
Тема 1. Вступ до дисципліни. Фізіологічне та патологічне старіння	6	2			4	
Тема 2. Медична реабілітація геріатричних пацієнтів	8		2	2	4	ДС/2
Разом за змістовим модулем 1	14	2	2	2	8	2
Змістовний модуль 2. Оцінка фізичного стану літньої людини						
Тема 1. Активна старість. Оцінка літнього пацієнта	12	2	2		8	ІРС/2
Тема 2. Вплив фізичних навантажень на організм літніх людей.	8		2	2	4	ІРС, ДС/2
Разом за змістовим модулем 2	20	2	4	2	12	4
Змістовний модуль 3. Окремі методики фізичної терапії в геріатрії.						
Тема 1. Фізична терапія літніх людей із захворюваннями серцево-судинної системи.	16	2	4	2	8	ІРС,РМГ, ДС/4
Тема 2. Фізична терапія літніх людей із захворюваннями дихальної системи.	8		2	2	4	ІРС,РМГ,ДС/ 2
Тема 3. Фізична терапія літніх людей із захворюваннями нервової системи.	14		4	2	8	ІРС,РМГ,ДС/ 4
Тема 4. Фізична терапія літніх людей при захворюваннях травної та ендокринної систем	10		2	2	6	ІРС,РМГ,ДС/ 2
Тема 5. Фізична терапія літніх людей із захворюваннями сечостатевої системи.	12		4	2	6	ІРС,РМГ,ДС/ 4
Тема 6. Фізична терапія геріатричних пацієнтів із захворюваннями ОРА. Остеопороз	6		2		4	ІРС,РМГ, ДС/2
Тема 7. Перелом шийки стегна	6	2	2		2	ІРС,ДС/2
Тема 8. Ревматичні стани у людей похилого віку	6		2		4	ІРС,ДС/2
Тема 9. Хронічний больовий синдром	8	2	2		4	ДС/2
Разом за змістовим модулем 3	86	6	24	10	46	24
ІНДЗ						ІНДЗ/10
МКР1						МКР/20
МКР2						МКР/40
Усього годин/балів	120	10	30	14	66	100

*РМГ-робота в малих групах, ІРС-індивідуальна робота студента, ДС-дискусія, ІНДЗ-індивідуальне науково-дослідне завдання, МКР- модульна контрольна робота
На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 годин / 4 кредити ECTS

Завдання для самостійного опрацювання

№	Тема	Кількість годин
1	Проблема поліморбідності у геріатрії	2
2	Особливості діагностики в геріатричних пацієнтів	4
3	Особливості та вимоги до фізичної терапії осіб старших вікових груп	2
4	Оцінка рівня рухової активності літньої людини	6
5	Дозування фізичних навантажень для осіб старших вікових груп	4
6	Інфаркт міокарда у геріатричних пацієнтів	6
7	Особливості перебігу раку легень у літньому та старечому віці.	4
8	Порушення мозкового кровообігу	6
9	Хронічний абдомінальний больовий синдром	6
8	Фізична терапія при хворобах органів малого тазу у жінок похилого віку	6
9	Техніки правильного переміщення	6
10	Запальні та реактивні захворювання суглобів і навколо- суглобових тканин у геріатричних пацієнтів	8
11	Термінологія і класифікація болю, його механізми	6
	Разом	66

IV. ПОЛІТИКА ОЦІНЮВАННЯ

Розподіл балів та критерії оцінювання

Загальна оцінка за курс складається як алгебраїчна сума оцінок за кожен з 3 модулів: за практичні заняття, індивідуальне дослідне завдання; контрольні роботи наприкінці першого+другого та третього змістового модуля.

Оцінювання здійснюється за 100-бальною шкалою ECTS. На оцінку завдань модуля I і II відводиться 40 балів, модуля III – 60 балів.

Модуль I передбачає перевірку якості засвоєння теоретичного курсу, виконання практичних робіт безпосередньо на заняттях. Загальна кількість занять цього модуля становить 15 (1– I змістовий модуль, 2– II змістовий модуль, 12 –III змістовий модуль). Кожна з тем I, II та третього змістового модуля оцінюється від 0 до 2 балів.

Модуль II передбачає виконання студентом дослідного завдання, використовуючи доступні методи дослідження (опитувальники та шкали), узагальнення і висновки по його результатах.

Модуль III передбачає перевірку підсумкових знань і вмінь студентів шляхом написання модульних контрольних робіт. Оцінка за модуль III виставляється за виконання студентом 2 контрольних робіт (I+II та III ЗМ), які передбачають перевірку теоретичних знань. Контрольні роботи оцінюються за 20- і 40- бальною шкалою.

Критерії оцінювання знань студентів:

- **ступінь** виконання студентами поставлених завдань;
- **якість** знань з фізичної терапії, проявлених під час лабораторних занять;
- **рівень** сформованості умінь та навичок практичної роботи студентів як майбутніх фахівців з фізичної терапії.

Практичні заняття першого модуля оцінюються максимум у 2 бали:

2 бали виставляється, якщо студент ґрунтовно і повно викладає вивчений матеріал щодо особливостей користування технічними засобами й організації реабілітаційної допомоги, практично точно виконує передбачені навички.

1,5 бали виставляється, якщо студент дає відповідь, що задовільняє ті вимоги, що й на 2 бали, але допускає деякі практичні помилки, незначні неточності.

1 бал виставляється, якщо студент виявляє знання і розуміння основних положень, але викладений матеріал не досить послідовно і допускає деякі помилки, але вміє робити узагальнення, подавати основні тези, практичні навички виконує з незначними похибками.

0,5 балів виставляється, якщо студент виявляє знання і розуміння основних положень, але викладений матеріал не досить послідовно і допускає деякі помилки, але вміє робити узагальнення, подавати основні тези, практичні навички виконує із помилками.

0 виставляється, якщо студент не виявляє знань з вивченого матеріалу.

ІНДЗ оцінюється максимум у 10 балів

Бали	Критерії оцінювання ІНДЗ
10	Обґрунтовано актуальність, сформульовано мету, завдання та визначено методи дослідження. Складено план дослідження Проведено критичний аналіз суті та змісту першоджерел. Викладено факти, ідеї, результати дослідження в логічній послідовності. Дотримані правила реферування наукових публікацій Прослідковуються доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв'язання проблеми, визначення перспектив дослідження.
9	Обґрунтовано актуальність, сформульовано мету, завдання та визначено методи дослідження. Складено план дослідження Проведено критичний аналіз суті та змісту першоджерел. Викладено факти, ідеї, результати дослідження в логічній послідовності. Дотримані правила реферування наукових публікацій Прослідковуються доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції.
8	Обґрунтовано актуальність, сформульовано мету, завдання та визначено методи дослідження. Складено план дослідження Проведено критичний аналіз суті та змісту першоджерел. Викладено факти, ідеї, результати дослідження в логічній послідовності. Дотримані правила реферування наукових публікацій Прослідковуються доказовість висновків.
7	Обґрунтовано актуальність, сформульовано мету, завдання та визначено методи дослідження. Складено план дослідження Проведено критичний аналіз суті та змісту першоджерел. Викладено факти, ідеї, результати дослідження в логічній послідовності. Не дотримані правила реферування наукових публікацій Прослідкуються доказовість висновків.
6	Обґрунтовано актуальність, сформульовано мету, завдання та визначено методи дослідження. Складено план дослідження Проведено поверхневий аналіз суті та змісту першоджерел. Викладено факти, ідеї, результати дослідження в логічній послідовності. Не дотримані правила реферування наукових публікацій Прослідкуються доказовість висновків.
5	Обґрунтовано актуальність, сформульовано мету, завдання та визначено методи дослідження. Складено план дослідження Проведено поверхневий аналіз суті та змісту першоджерел. Викладено факти, ідеї, результати дослідження в логічній послідовності. Дотримані правила реферування наукових публікацій. Висновки недоказові.
4	Обґрунтовано актуальність, сформульовано мету, завдання та визначено методи дослідження. Складено план дослідження Проведено поверхневий аналіз суті та змісту першоджерел. Викладено факти, ідеї, результати дослідження в логічній послідовності. Не дотримані правила реферування наукових публікацій Не прослідковуються доказовість висновків, та обґрунтованість власної позиції.
3	Обґрунтовано актуальність, сформульовано мету, завдання та визначено методи дослідження. Складено план дослідження Проведено поверхневий аналіз суті та змісту першоджерел. Викладено факти, ідеї, результати дослідження непослідовно.
2	Обґрунтовано актуальність, сформульовано мету, завдання та визначено методи дослідження. Складено план дослідження Проведено поверхневий аналіз суті та змісту першоджерел.
1	Обґрунтовано актуальність, сформульовано мету, завдання та визначено методи дослідження. Складено план дослідження
0	Робота не виконана

Критерії оцінювання модульного / підсумкового тесту: Кожна правильна відповідь модульного тесту оцінюється в один бал.

Політика щодо академічної доброчесності. Студент повинен самостійно виконувати навчальні завдання поточного та підсумкового контролю результатів навчання (практичні роботи, модульну контрольну роботу, самостійні роботи)

При виконанні ІНДЗ та практичних робіт студент обов'язково повинен посилатися на джерела інформації у разі запозичень ідей або тверджень.

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Студент має можливість відпрацювати 50% занять, які пропущені з неповажних причин, та всі заняття, які пропустив з поважної причини, та написати пропущені модульні контрольні роботи.

Відпрацювання проводяться згідно графіку, який знаходиться на дошці оголошень кафедри та на індивідуальних консультаціях з дисципліни.

Якщо студент не з'являється згідно графіку, заняття вважаються невідпрацьованими.

До екзамену допускаються студенти, які набрали мінімум 10 балів за лабораторні заняття та виконали ІНДЗ.

V. ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

Іспит здійснюється провідним викладачем, має на меті перевірку рівня знань студента під час виконання екзаменаційних завдань. Максимальна кількість балів, яку студент може набрати за іспит становить 60 балів. Оцінювання знань студентів здійснюється за результатами поточного й модульного контролю. При цьому завдання із цих видів контролю оцінюються в діапазоні від 0 до 100 балів включно. У випадку незадовільної підсумкової оцінки, або за бажання підвищити рейтинг, студент складає іспит у формі **усного екзамену**. При цьому бали, набрані за результатами модульних контрольних робіт, анулюються.

Поточний контроль (макс = 40 балів)															Модульний контроль (макс = 60 балів)		Заг. к-л. балів	
Модуль 1															Модуль 2	Модуль 3		
ЗМ1	ЗМ 2		ЗМ 3												МКР 1	МКР 2		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	ІНДЗ	20	40	100
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	10			
2	4		24															

VI. Шкала оцінювання

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка
90 – 100	Відмінно
82 – 89	Дуже добре
75 - 81	Добре
67 -74	Задовільно
60 - 66	Достатньо
1 – 59	Незадовільно

Студенту, який з навчальної дисципліни має семестровий рейтинговий бал 75 і вище, підсумкова оцінка виставляється автоматично – оцінка за національною шкалою та за шкалою

ECTS. Якщо семестровий рейтинговий бал студента становить 35 – 59 балів, він має можливість повторно скласти іспит.

VII. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Грейда Б.П., Коцан І.Я., Грейда Н.Б., Усова О.В. Паталогія клітини. Дистрофії і некроз: Монографія. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2007. – 171с
2. Курорти та санаторії України: науково-практичний довідник/ За ред. проф., д. мед. н. К.Д. Бабова, проф., д. мед.н. В. В. Єжова, проф., д.мед. н. О. М. Торохтіна. – Київ: Видавничий дім «Фодігрант», 2009. – 432 с.
3. Лікарсько-трудова експертиза в практиці терапевта / [Дзяк Г.В., Шабельник В.І., Логвиненко І.О. и др.]. – К.: Здоров'я, 2004. – 144 с.
4. Лікувальна фізкультура та спортивна медицина; за ред. В.В. Клапчука та Г.В. Дзяка. – К.: Здоров'я, 2005. – 297 с.
5. Маліков М.В., Сватъєв А.В., Богдановська Н.В. Функціональна діагностика у фізичному вихованні і спорті: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Запоріжжя: ЗДУ, 2006. – 227 с.
6. Марченко О. К. Основи фізичної реабілітації: [Підручник для студентів вузів]./О. К. Марченко. – Київ: Олімпійська література, 2012 – 528 с.
7. Медична та соціальна реабілітація: навчально-методичний посібник (I—III р. а.) / С.С. Сапункова, Л.О. Піц, А.Ф. Гутніцька та ін.Видавництво: Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Медицина», Київ, 2018.- 280 с.
8. Мухін В. М. Фізична реабілітація. [Підручник] / В. М. Мухін. – Київ: Олімпійська література, 2009 – 488 с.
9. Основи фізичної реабілітації: Навчальний посібник/ За заг. ред. Л.О.Вакуленко, В.В.Клапчука. – Тернопіль: ТНПУ, 2010. – 234 с.
10. О.С. Полянська, Т.М. Амеліна. Основи реабілітації, фізіотерапії, лікувальної фізичної культури і масажу. /Підручник. За ред. проф. В.В. Клапчука, проф. О.С. Полянської. - Чернівці, Прут, 2006. – С. 205.
11. .Порада А.М., Солодовник О.В., Прокопчук Н.Є. Основи фізичної реабілітації.- К.:Медицина, 2008. – 246с.
12. Проццаев К. И. Избранные лекции по гериатрии/ К. И. Проццаев. – М.:Прайм-Евронанк, 2008. –778с.
13. Романчук О. П. Лікарсько-педагогічний контроль в оздоровчій фізичній культурі: навч.-метод. посіб. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2010. 206 с.
14. Руководство по геронтологии и гериатрии. Клиническая гериатрия/ Под редакцией академика РАМН проф. В. И. Ярыгина, проф. А. С. Мелентьева. – М.: "ГЭОТАР-Мед", 2003
15. Самойленко В. Б., Яковенко Н. П., Петряшев І. О. та ін. Медична і соціальна реабілітація : підручник. Київ : ВСВ «Медицина», 2013. 464 с.
16. Соколовський В. С., Романова Н. О., Юшковська О. П. Лікувальна фізична культура : підручник. Одеса : Одес. держ. мед. ун-т, 2005. 234 с.
17. Степашко М. В., Сухостат Л. В. Масаж і лікувальна фізкультура в медицині : підручник. Київ : Медицина, 2010. 352 с.
18. Усова О.В. Основи геронтології: конспект лекцій. Навчальний посібник. Луцьк:Східноєвроп. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2013. – 130с.
19. Яковенко Н. П., Самойленко В. Б. Фізіотерапія : підручник. Київ : ВСВ «Медицина», 2011. 256 с.

Допоміжна

1. Байни Ричард. Л. Клиническое руководство по охране здоровья пожилых женщин. Первичная и профилактическая помощь/ Ричард Л. Байни Леон Сперов. – М.: "Медицина", 2001.
2. Басси Джоан, Дилан Сьюзи Укрепляем кости. Комплекс упражнений. Как стать здоровой, стройной, активной/ Пер. с англ. / Джоан Басси, Сьюзи Дилан – М.: БММ АО, 2004.

3. Белова А.Н. Нейрореабилитация: Руководство для врачей/ А.Н Белова. – М.: Антидор, 2000.
4. Вдовенко О.В., Пикалюк В.С., Усова О.В., Дудко І.В. Лікування болю при онкологічних захворюваннях // Таврический медико-биологический вестник. -2005.-т.8,№3.-С.12-15.
5. Воробьева Т. Е. Гериатрия : краткое учебное пособие/ Т. Е. Воробьева. – Ростов н/Д: Феникс, 2009.– 157с.
6. Горшунова Н.К. Комплексная реабилитация в геронтологии и гериатрии/ Н.К. Горшунова // Современные наукоемкие технологии. –2004. –№ 3. – С.55-58.
7. Дамулин И.В. Падения у пожилых/ И. В. Дамулин. –М.: Маджерик, 2005.
8. Дидур М.Д. Двигательные режимы в системе реабилитации: Пособие для студентов леч., стомат.факультетов и факультета спорт.мед. СПбГМУ/ М. Д. Дидур, Т.А.Евдокимова. – 2000. –36с.
9. Дидур М.Д., Комашня А.В. Основы реабилитации (ЛФК и массаж)/ М. Д. Дидур, А. В. Комашня – СПб.:СПбГМУ, 2008.–34с.
10. Евсеева О.Э. Адаптивная физическая культура в геронтологии: учебное пособие / О. Э. Евсеева, Е. Б. Ладыгина, А. В. Антонова. – М.: Советский спорт, 2010. –164 с.
11. Епифанов В.А. Восстановительная медицина: справочник / В. А. Епифанов – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2007. – 588с.
12. Епифанов В.А. Лечебная физическая культура: учебное пособие / В. А. Епифанов. – М.: ГЭОТАР-МЕД, 2004. – 560с.
13. Журавлева Т. П. Основы гериатрии: учебное пособие / Т. П. Журавлева . – М.: "Форум", 2010. –287 с.
14. Ибатов А.Д. Основы реабилитологии: учебное пособие/ А. Д. Ибатов, С. В. Пушкина.– М.:ГЭОТАР- Медиа, 2007.–160с.
15. Клинические рекомендации. Остеопороз. Диагностика, профилактика и лечение/ Под редакцией проф. Л.И.Беневоленской и проф. О.М.Лесняк. – М.: "ГЭОТАР-Медиа", 2005.
16. Крайг Грейс. Психология развития. 9-е издание / Грейс Крайг, Дон Бокум: СПб.: Питер; 2005.
17. Круглов В. И. Медицина для пожилых / В. И. Круглов .– Ростов н/Д: Феникс , 2006. –153с.
18. Кучкин С.Н. Методы оценки уровня здоровья и физической работоспособности : учебное пособие / С. Н. Кучкин. – Волгоград, 2004. – 104 с.
19. Лебедева И.П. ЛФК в системе медицинской реабилитации/ И. П. Лебедева. – М.: Медицина, 2001.
20. Общая физиотерапия: Учебник / В.С. Улащик, И.В. Лукомский. - 3-е изд., стереотип. - Мн.: Книжный Дом, 2008. – 512 с.
21. Основи діагностичних досліджень у фізичній реабілітації [навч. Посібник для студентів вищих навчальних закладів] / Т. Бойчук, М. Голубєва, О. Левандовський, Л. Войчишин. _ Л.: ЗУКЦ, 2010. – 240 с.
22. Рабчинюк Н.А., Бачинський В.М., Вдовенко О.В., Усова О.В., Супрунець В.Л.. Будні та проблеми волинського „Хоспісу" // Таврический медико-биологический вестник. 2005. - т.8, №3. - С. 100-101.
23. Самосюк И.З., Лысенюк В.П., Лиманский Ю.П. и др. Нетрадиционные методы диагностики и терапии. - К.: Здоров'я, 1994. - 238 с.
24. Тимченко А. Н. Основы подготовки реабилитолога к практической деятельности. [пособие для практических занятий и самостоятельной работы студентов] / А. Н. Тимченко. – Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2016. – 42 с.
25. Тиунова О.В. Физкультурно - оздоровительная работа с людьми пожилого возраста: методические рекомендации / О. В. Тиунова: – М.: "Советский спорт», 2003.
26. Травелл Дж. Г., Симоне Д. Г. Миофасциальные боли / Пер. с англ. - В 2 т. - Т. 1. - М. : Медицина, 1989. - 256 с.

27. Ушакова С. А. Здоровье людей пожилого возраста / С. А. Ушакова . – М: Владос-Пресс Изд-во, 2005. –255 с.
28. Фізіотерапевтичні та фізіопунктурні методи і їх практичне застосування: Навчально-методичний посібник /Самосюк І.З., Парамончик В.М., Губенко В.П. та ін. – К.: Альтерпрес, 2001. – 316с.
29. Хухліна О.С. Внутрішня медицина та професійні хвороби: діагностика та лікування: Навчальний посібник. Видання 2, доп. - Чернівці: БДМУ, 2017.
30. Шишкин А. Н. Гериатрия: учеб. пособие для студентов средних профессиональных учебных заведений / А. Н. Шишкин . –2008. –192с.
31. Шкалы и опросники в медицинской реабилитации. Руководство для врачей и научных работников /Под редакцией А. Н. Беловой, О. Н. Щепетовой. –М.: "Антидор", 2002
32. Яцемирская Р. С. Социальная геронтология (Лекции) : учебное пособие для ВУЗов /Р. С. Яцемирская –М.: Акад. проект, 2006. – 318с.

Інформаційні ресурси

Режим доступу:

1. e-learning@chnu.edu.ua
2. www.chnu.cv.ua
3. www.medicinform.net
4. www.medicwell.com.ua
5. www.vmurol.com.ua
6. www.medicinform.net
7. <http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/294/1/LFK>
8. <http://medbib.in.ua/povrejdeniya-ponyatie-travme-osobennosti.html>